

Uusinta murretutkimusta

Toht. VEIKKO RUOPPILA sai viime keväänä julkisuuteen laajan ja — sanottakoon jo alkuun — arvokkaan tutkimuksen »Äyrämöismurteiden äännehistoria» (209 sivua, kustantaja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura). Tutkimus pohjautuu etupäässä hänen omaan monivuotiseen sanankeruutyöhönsä, jonka ohella hän, tutkijavaistonsa mukaisesti, on tehnyt järjestelmällisesti merkintöjä asianomaisten murteiden äännehistoriallisista piirteistä ja keskittynyt äyrämöismurteeseen. Esimerkitkin juoksevat hyvin usein lauseissa, mikä tekee lukemisen hauskaksi, joskin vie enemmän tilaa kuin äänneopillisissa tutkimuksissa on tavallisesti varaa käyttää, jos kyselymenetelmää käyttäneellä keräilijällä sitten olisi lauseellista materiaalia varastossakaan. — Tutkimukseen liittyy vielä tervetullut sanaluettelo sekä lyhyt saksankielinen referaatti tulokista.

Johdannossa Ruoppila aluksi heittää syrjään »vaikeasti ratkaistavan kysymyksen, muodostivatko karjalaiset jo myöhäiskantasuomalaisena aikana oman heimon.» Hän lähtee »muinaiskarjalasta», tarkoittaen kieli-

muotoa, jota puhuttiin Laatokan-Karjalassa kahden puolen 1000-lukua¹ ja jossa kieli on hänen käsityksensä mukaan ollut »suhteellisen yhtenäinen». Hän pitää yhtenä tehtävänä koettaa saada selville, mitkä kantasuomalaisen ajan jälkeen tapahtuneet äänne muutokset äyrämöismurteissa palautuvat muinaiskarjalaan, mitkä ovat myöhäisempiä, ja sanoo etsivänsä vastausta kysymykseen, »mitä nykyisistä itämerensuomalaisista kielistä tai niiden murteista voidaan pitää muinaiskarjalan jatkinajina» (s. 8).

Tätä lukiessani minussa heräsi epäily, pystyykö tekijä ratkaisemaan edes kysymystä, mitkä äyrämöismurteiden piirteet palautuvat hänen muinaiskarjalaansa. Toki Karjalan asutus on vuosisatoja 1000-lukua vanhempaa, silloin karjalaisten asutusrönsyt ulottuivat Viaan ja Pohjanlahden perukoille, ja »Karjalan heimon» synnystä on siksi paljon suhteellisen varmaa kielitieteellistä, arkeologista ja historiallista kirjallisuutta (sellaisiin on tekijällä valitettavan vähän viittauksia), että kokonaiskuva on selvä: varhainen länsisuomalainen panos

¹ Myöhemmin (s. 36) tekijä kuitenkin lausuu, että äyrämöismurretta tuskin on ollutkaan vielä n. v. 1100, jolloin inkerikkojen arvellaan (Sovijärven arvelu perustuu jo Sjögrenin päätelmiin) muuttaneen Inkeriin. Äyrämöiset joutuivat sitä paitsi Stolbovan rauhan jälkeen Ruotsi-Suomen yhteyteen ja saivat myöhemmin luterilaisen uskonnonkin. Ruotsin asutuspolitiikka piti huolen siitä, että näille seuduille siirrettiin väkeä myös lännempää, mihin seikkaan murretutkimuksenkin on kiinnitettävä huomiota ehkä enemmänkin, kuin Ruoppila on katsonut tarpeelliseksi.

Laatokan-Karjalaan (arkeologiankin todistukset!), vastassa vepsäläisyys, lisäksi vatjalaisuutta Inkeristä ja siirtolaisia ehkä muualtakin, — siinä ainekset siihen kenties jo melkoisesti yhteensulaneeseen »muinaiskarjalaan-kin», jota Ruoppila pitää tutkimuksensa taustana. Ei tarvitse kieltää, etteivät äyrämöistenkin esivanhemmat siihen olisi jotenkuten kuuluneet, kuten inkerikoidenkin — l ä n s i s u o m a l a i s i s t a murrepiirteistä kirjoittaessani olen kyllä yleensä tarkoittanut kielellisesti heterogeenisen muinaiskarjalan piirteitä, mitä Ruoppila (ks. esim. s. 13) ei näy käsittäneen —, ja sanommehan muitakin kannakselaisia maakuntansa mukaan »karjalaisiksi», jopa joensuulaisiakin. Mutta mitä itämerensuomalaisia k i e l i ä muinaiskarjalasta olisi lohjennut? Tarkoitettaneen aunusta ja lyydiä. No niin, voihan vaikka savon murretta joku nimittää sukukieleksi. Aunus on selvästi varsinaista karjalaa (itäkarjalaa), johon vuosisatojen kuluessa on tullut runsaasti vepsäläistä väriä, lyydi — Arvid Genetzin sattuvaa termiä käyttäkseni — »vepsän pohjoisten etujoukkojen» murretta, Kuujärven osalta jo aivan lähellä vepsää, kuten Aimo Turunen on osoittanut ja torjunut nähdäkseni lopullisesti sen harhakäsityksen, että lyydi olisi omintakeinen, kantasuomesta periytyvä sukukieli.

Ruoppilan tutkimusta lukiessani minun epäluuloni onneksi hälvemistään hälvivät. Joskin siellä täällä olisin kaivannut laajempaa taustaa, huomasin tekijän pysyttelevän tiiviisti

varsinaisessa tehtävässään. Hän antaa mahdollisimman täydellisen kuvan äyrämöismurteiden äänteellisistä piirteistä ja niiden historiasta ja todellakin piirtää suhteellisen luotettavan yleiskuvan siitä, mikä on »muinaiskarjalaan» palautettavaa, mikä omaa kehitystä, mikä murresekoitusta. Äyrämöismurre Inkerin Tyrössä (siitä on ollut käytettävissä Simo Hämmäläisen keräämä laaja sanasto) on puhtaimpana säilyneenä tarjonnut hyvää tukea, vertailuun on joutunut usein Antti Sovijärven tutkima inkeröismurre—Volmari Porkkaakaan ei tietysti ole unohtettu —, varsinainen karjala eli itäkarjala ja sen savolainen haara ovat tavantakaa esillä, puhumattakaan kannasmurteiden rykelmästä, joka tässä tutkimuksessa saa — keskipisteestään äyrämöismurteesta lähtien — perinpohjaista valaistusta. Teoksen lopussa oleva kartta seuraa suurin piirtein minun »viipurilaismurteiden» jaotustani (7 alamurretta kuten minullakin, Luumäki on kuitenkin jostakin syystä jätetty ulkopuolelle) ja lisäksi tulee äyrämöisten Tyrö Inkeriin. Ruoppila käyttää nimityksiä I Rantamurre (Uusikirkko—Johannes), II Äyräpään m., III Tyrön m., IV Ylä-Vuoksen m. (Kirvu, Jääski, Antrea, Vuoksenranta), V Suomenveden m. (Viipurin lähiympäristö), VI Lapveden m. (Lappeenranta—Säkkijärvi), VII Virolahden m. (minulla siinä lisäksi Luumäki), VIII Ala-Vuoksen m. (Laatokan rajamurteet jonka minä olen pannut puolisavolaisiksi, siis jättänyt varsinaisten »viipurilaismurteiden» ulkopuolelle).²

² Minä erotin vanhimpien kielenoppaiden mukaan Kirvun kahtia ja kuulin vakuuttetavan, että murreraja on hävinnyt vasta nuoremmalta polvelta. Heinjoki kuuluu Ruoppilalla kokonaan Äyräpään ryhmään. Mahdollisesti sekin johtuu siitä, että kielenoppaani olivat milloin vähänkin mahdollista vanhinta väkeä, jollaisten puhetta Ruoppila ei enää päässyt kuulemaan havaintoja tehdessään. Se tulee esiin usein, mm. s. 75: »Kettusen mukaan olisi Ylä-Vuoksen murteessa vain *mükrä* (karuta 12), minun muistuinpanoissani on *mürä*.» Eiköhän Ruoppilakin vanhimmilta olisi *mükrä* muodon tavoittanut. Saanen lisäksi muistuttaa, että minulla oli enimmäkseen tilaisuus tarkistella saamiani tietoja väliajoin useim-

Miksei näitäkin nimityksiä voi puolustaa, tottuhhan lukija niihin helposti havainnollista karttaa seurattessaan.

Minun murrekartastostani ja sen selitysteoksesta näkyy tekijällä olleen hyötyä. Karttoihin viitataan usein, olisi kuitenkin voitu viitata paljon useammin, laajemman taustan saavuttamiseksi (esim. tyypit *tistak* s. 57, *kaplas, kupla* s. 75, *tetri, atra* s. 76, jälki-liite *-kin, -kaan* — jossa muuten *k*-loppuisuutta ei ollenkaan oteta lukuun — s. 104, tyyppi *luska* s. 138, tyyppi *maitoa, maitua, maitū* s. 162, vain nämä mainitakseni). Joskus on minun karttojani kannasmurteiden kohdalta oiottu tai täydennetty, niinkuin specialistilta sopii odottaakin, joskus on pieniä väärinkäsityksiä (esim. s. 178: kartta 207, *sanoin, sanoin*, joista toinen tai toinen on merkityllä murrealueella käytetty), samoin s. 143), kerran pieni erehdys (s. 76; olenhan toki Raudun kulmalta merkinnyt muodon *katras*, ja olisikin kumma, jos vanhimmilta kuulemani muoto *katra* ei olisi syrjäytynyt uudemman ja yleiskielestäkin tutun tieltä).

Esitän vielä muutamia reunahuomautuksiani. S. 21 tekijä ei pidä uskottavana päätelmäni, että vatjan ruotsalaiset lainasanat *klasi, trappu, trengi* yms. olisivat tulleet suomalaismurteiden välityksellä. Soikkolan inkeroisurteessa hän kyllä toteaa samat sanat, »mutta sitähän ei nykyisellään pidetä varsinaisesti suomalaismurteisiin kuuluvana». Kyllä se on varsinaisesta karjalasta niin kaukana, että sitä on kuin onkin pikemmin pi-

deittävä suomena — sen huomaa ilman muuta jo kuulemalta. Ja mistä nuo lainasanat ovat inkeroisurteeseen päässeet, jolleivät jostakin »länsisuomalaisvärisestä Viipurin kulttuuripiiristä»? Ei se paljon merkitse, ettei kaksikonsonanttisuutta *n y k y i s i n* kannasmurteissa tavata — merkkejä on kuitenkin —, sillä pienemmän yhteisön kaksikonsonanttisuus on helposti huuhtoutunut jo sukupolven tai parin aikana pois, kun sekamurteenkaan fonologisessa järjestelmässä sille ei ollut tukea. Ja sitäkin olen tähden täntänyt, että Inkeriin on vielä viime vuosisadalla muuttanut siirtolaisia eri tahoilta Suomea.

S. 72 tekijä pitää uskottavimpana Rapolan selitystä tyyppistä *seisöt* 'seisovat': *seisoit : seisoit* 'seisoivat' = *seisō : x ; x* = *seisōt* 'seisovat'. Tällaiseen selitykseen *seisōt* muodon synnystä jokainen mielellään tarttuisi, jos muotoja *seisoit* 'seisoivat', *annoit* 'antoivat' yms. todella olisi olemassa — ne ovat ainakin nykyään vepsäläiskarjalaiselle kielipiirille vieraat. Se on sen sijaan pohjoisvirolais-lounaissuomalainen piirre, kaikille tuttu myös vanhimmasta kirjasuomesta. Aikoinani ajattelin, että *antāt* voisi olla äännelaillinenkin, kuullessani *Sortavallaa* näissä murteissa *Sortaalana*, mutta mikä paikannimien tietää, niissähän äännekehitys on usein, attribuuttiase-
man vuoksi, kiirehtinyt omaa tietään.

S. 80: *mantsikka* on saanut *t*:nsä homorgaanisten konsonanttien väliin eikä siis kuulu alkuperäisiin *ts*-sanoihin, tuskin myöskään *tūltsä*.

Loppu-*n* on ryhmittäin hyvin perusteellisesti esitetty, mutta syy, miksi

masta pitäjistä kahteen tai kolmeenkin otteeseen. Mutta Suomenmaa on sittenkin liian laaja yhden miehen tällaiseksi työkentäksi, ja tuskin siis erehdyksiäkään on vältetty. Lisäksi on muistettava, että panin — ilman ainuttakaan apulaista — kartastoni ja sen selityskirjan painokuntoon ja painoon talvisodan melskeisenä aikana, jolloin Sanakirjasäätiönkään kokoelmiin ei ollut pääsyä vertailuja tekemään. Oli koetettava kiireesti pelastaa se, mikä näytti olevan pelastettavissa monen monituaisen kesän kiivaan ahertelun tuloksista.

se on erinäisissä ryhmissä kadonneena, vilahtelee vain pinnallisesti: »milloin selvyys vaatii» (s. 101). Tässä olisi ollut turvauttava myös murrekartastoon ja muistettava, mitä loppu-*n*:stä muutkin kuin Setälä Yhteis-suomalaisessa äännehistoriassaan ovat kirjoittaneet. Loppu-*n*:n kato erinäisissä lausefoneettisissa asemissa (varsinkin absoluuttisessa lopussa) on siksi luonnollinen foneettinen ilmiö, että sitä on tapahtunut rinnakkaisesti eri tahoilla, varmasti myös sen palauttamista funktion vaatiessa, eivätkä kadon »perimmäiset syyt» jää suinkaan »hämärän peittoon» (s. 107). Kaikista vähimmin tarvitsee uumoilla »venäläistä vaikutusta», jota tekijäkään tosin ei sano »yliarvioivansa». — Rinnakkaiskehityksen teoriaa olisi muuten voitu soveltaa esim. s. 73, jossa puhutaan partisiipin *va*-tunnuksesta. Sen yleistymisen sivupainolliseen tavuun (pro *-pa*) itsenäisesti eri tahoilla on toki täysin luonnollista. Teesiä »mikä on yhteistä, se on alkuperäistä», on käytettävä hyvin varovasti.

S. 123: Etu- ja taka-*e*:n erotus, »jos sellaista on kantasuomessa esiintynyt . . .» Aioin tyytyä pelkkään huutomerkkiin, muistutan kuitenkin, että sellaista kysymystä ei ratkaista jonkin etäsukukielen vaan suomen ja sen lähisukukielten pohjalta.

S. 146: Ei metsäsuomalaismurteissa eikä koko pohjoissavossa ole *i*:n loppuheittoa geminaattojen jäljessä jos ensi-

tavu on lyhyt, eivätkä siis *tuppe* yms. ole voineet syntyä loppuheiton väilyksellä.

Arkistoaineistonkin valaisua näemme siellä täällä. Esim. *Terijoki* (s. 140) näkyy olleen *Tervajoki*, josta *Tervajoki* > *Terjoki*, ja siitä »kirjallisempi» *Terijoki*. S. 181 on asiakirjoista sukunimiä *Leinoinen*, *Egreinen* jne., jotka ovat tuttuja johdannaisia isän (tai joskus paimen) nimestä, mutta sen ohella *Kekkon*, *Kopran* jne., jotka lienevät vain genetiiviattribuutteja: (poika, esim. Mikko) *Kekon*, *Kopran*, *Karvan*; oioloppuisista nimistä vanhastaan *Kekkoin*, *Mieloin*, ja voi kysyä, eikö vanhojen asiakirjojen yleinen tyyppi *Karhuin* (Karhunen), ole tarkoittanut 'Karhujen' (usein vieläkin *Karhut* pro *Karhuset*), paitsi alueella *punain* < *pu-nainen*. Tuo asiakirjojen *Karhuin* ei siis kenties ole pelkästään ortografinen kömpelyys. Ruoppila pitää mainittuja tyyppisiä diftongillisiin *nen*-loppuihin kuuluvina.

Kertyisihän sitä yhtä ja toista muuttakin muistutettavaa, mutta kertyisi aineiston yksityiskäsittelystä myös paljon kiitettävää, omintakeisia havainnoja, joihin mielihyvin yhtyy. Sanalla sanoen, Veikko Ruoppilan tutkimus on kokonaisuutena antoisa ja arvokas. Kaikestahan arvostelija tonkimisen ainetta löytää, milloin osunee oikeaan, milloin ei. Mikkola-vainaan sanoja kerratakseni: Kyllä arvostelijoita aina löytyy, kun vain löytyisi tekijöitä.

LAURI KETTUNEN